

DİNLEME BECERİSİNİN GELİŞTİRİLMESİNDE AİLENİN ROLÜ

Yrd. Doç. Dr. Deniz MELANLIOĞLU

Özet

Aile, çocukların yetiştirilmesi ve onların sosyal özellikler kazanmasından sorumludur. Eğitim faaliyetleri açısından düşünüldüğünde de aile, en etkili eğitim kurumu olarak değerlendirilmektedir. Anne baba, ilk eğitim faaliyetini çocuğun ana dilini kazanması sırasında gerçekleştirmektedir. Ailenin çocuğun dil gelişiminde model olduğu, ana dilinin tanımından da anlaşılmaktadır. Çocuk doğduğu andan itibaren "dinleme" vasıtasıyla ana dili eğitimine başlar. İnsan hayatının büyük bir kısmını harcadığı dinleme, sahip olunan en önemli ve temel beceri olmakla birlikte en az tanınan ve en az eğitim gerektiren beceri olarak görülmektedir. Bunun nedeni, dinlemenin fark edilmeden edinilen bir beceri olmasıdır. Bu çalışmanın amacı, alan yazındaki araştırmalar ışığında dinleme becerisinin gelişiminde ailenin görevini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe eğitimi, dinleme becerisi, aile, ana dili.

THE ROLE OF THE FAMILY ON DEVELOPING LISTENING SKILLS

Abstract

Family is responsible for raising children and providing them social skills. In terms of educational activities, family is considered as the most influential educational institution. Parents achieve their first educational acts while the child is acquiring his/her native language. It can be understood from the definition of the native language that family provides a model in language development. Native language education begins via "listening" as soon as the child is born. Although listening with which humans spend most of their time is the most significant and fundamental skill it is the least known and is considered as a skill which requires the least amount of training. This is because listening is a skill which is acquired without awareness. The goal of this study is to show the function of the family in the development of listening skill drawing on the previous research in the literature.

Keywords: Turkish education, listening skills, family, mother tongue.

GİRİŞ

Aile, Türkçe Sözlükte aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin genel adı olarak nitelenmektedir. Çocuklar doğdukları andan itibaren birçok beceriyi ailelerinden edinirler. Anne babalar, çocuğun zihinsel, duygusal, sosyal, psikomotor ve dil gelişimini destekleyen en önemli kişilerdir. Anne babaların çocuklarının eğitimlerine katılarak onların gelişimlerine katkıda bulunmaları her yaştaki çocuk için büyük önem taşımaktadır.

Aile, çocukların yetiştirilmesi ve sosyal özellikleri kazanmasından sorumludur. Eğitim faaliyetleri açısından düşünüldüğünde de aile, en etkili eğitim kurumu olarak değerlendirilmektedir. Çocukların ilköğretime başlamalarıyla da ailenin etkisi azalmamakta; okulla beraber devam etmekte ve bir ömür boyu sürmektedir (Günkan, 2007). Çocuğun içinde doğduğu aile ortamı, çocuğun gelişimini belirlemede önemli rol oynamaktadır. Çocuğun, kalıtımla getirdiği özelliklerinin ne ölçüde gelişeceği, nasıl biçimleneceği ve yaşamını ne derece etkileyeceği; ailenin sosyoekonomik ve sosyokültürel niteliği, aile bireylerinin birbirleriyle ve çocukları ile olan ilişkileri, çocuk yetiştirme tutumları, sözel iletişim biçimleri, gelişim ve eğitim konularındaki bilgileri gibi aile ortamı ile ilgili pek çok değişkene bağlıdır (Üstünoğlu, 1991). Bu durumda çocuğun gelişim ve eğitiminde bu denli belirleyici etkisi olan aile bireylerinin, çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda gerekli hassasiyeti ve özeni göstermeleri beklenmektedir.

Anne baba, ilk eğitim faaliyetini çocuğun ana dilini kazanması sırasında gerçekleştirmektedir. Ailenin çocuğun dil gelişiminde model olduğu, ana dilinin tanımından da anlaşılmaktadır: *Başlangıçta aileden ve yakın aile çevresinden daha sonra da ilişkili bulunulan çevreden öğrenilen, insanın bilinçaltına inen ve bireylerin toplumla en güçlü bağlarını oluşturan dildir* (Aksan, 1998:81). İçinde doğduğu toplumda konuşulmakta olan dili, ana dili olarak edinmeye başlayan çocuk, duyu organları ile algıladığı dünyayı, çevresinin de yardımıyla düşünce düzeyine ulaştırmaya çalışır.

Okuturlar (1966), dilin en hızlı geliştiği dönem olarak 0–3 yaş arasını belirtirken Hildebrand (1981), doğumdan 6 yaşına kadar hızlı bir dil gelişimi olduğunu ve dinleme, konuşma, okuma yazma ile ilgili bütün dil gelişim kademelerinin bu yaşlar arasında yer aldığını ifade etmektedir. Yılmaz (1974)'a göre çocuğun ana dilini öğrenmesi dört yaşın sonunda tamamlanmakta ve dil yapısı otomatik bir kurguya dönüşmektedir. Bu yaştan sonraki öğrenilenler ise daha önce öğrenilmiş olan dil özelliklerine göre biçimlenmektedir.

Toplumsal bir çevrede yaşayan çocuk, gereksinimlerini gidermek, duygu ve düşüncelerini başkaları ile paylaşmak, bilgi kazanmak ve dengeli biçimde yaşayabilmek için toplumdaki diğer bireylerle iletişim kurmak zorundadır. Ana dilinin etkili kullanımı, hem çocuğun toplum içerisinde anlaşılmasını hem de eğitim alanındaki öğren-

melerin gerçekleşmesini kolaylaştırır (Tekin, 1980). Çocuk doğduğu andan itibaren “dinleme” vasıtasıyla dil eğitimine başlar. Yaşı ilerledikçe dinleme yoluyla öğrendiği kelimeleri kullanarak konuşmayı gerçekleştirir. O zamana kadar sahip olduğu birikimle çevresiyle iletişim kurar (Tosunoğlu, 1999). Bu nedenle ana dili eğitimine küçük yaşlardan itibaren gerekli önem verilmelidir.

1. DİNLEME BECERİSİ

Bireyler arasında iletişimi sağlayan dil, çocuğun anne karnındaki dönemde çevreyle iletişime geçmesine olanak sağlar. Dil, anlama (dinleme ve okuma) ve anlatma (konuşma ve yazma) becerilerinden oluşur. Bunlar içerisinde anlama başlığı altında ele alınan dinleme, bireyin anne karnında edinmeye başladığı ilk dil becerisidir. Çocuğun konuşmaya başlayana kadar çevreyi anlamayı ve kendini anlatmayı sağlayan tek becerisi de yine dinlemedir. Dinleme becerisinin anne karnında edinilmeye başlaması, onun diğer becerilerden ayrı düşünülmesine ve kendiliğinden geliştiği veya sonradan geliştirilemeyeceği gibi yanlış bir inanın yaygınlık kazanmasına neden olmuştur. Oysa dinleme de bir dil becerisidir ve bu beceri de diğerleri gibi eğitim yoluyla zamanla geliştirilebilir.

Dinleme iletişimi gerçekleştiren temel ögedir. Özbay (2006) dinlemeyi, konuşan ya da sesli okuyan bir kişinin vermek istediği mesajı, tam olarak anlayabilme becerisi şeklinde tanımlamaktadır. Dinleme, söylenenlere dikkatini tam verme ve onları anlamaktır. Bir kişiyi ve onun dış çevreyi nasıl algıladığını anlamak için o kişiyi dinlemek gerekmektedir. Bir başkasını dinlemek, dinleyebilmek güç bir iştir. Bu iş, karşıdaki insana ilgi ve saygı duymayı, sabırlı ve rahat olmayı gerektirir. Denilebilir ki olumlu ilişkiler geliştirmede, insanlardan bilgi almada, başkalarını tanımada, anlamada ve onlara yardım etmede en temel unsur dinlemedir (Cihangir, 2004). İyi bir dinleyici, aynı zamanda karşı tarafa saygı gösteren, onun sözünü kesmeyen, onu anlamaya çalışan kişidir.

Bireyin ilk öğrenme alanı olan dinleme, doğum öncesinden itibaren kullanılmaya başlar ve ömür boyu etkin bir biçimde kullanılır. Bu bakımdan dinleme, dil ve düşünce gelişimi ile toplumsal etkileşimle ilgili bir süreçtir. Gelişimsel olması dinleme becerisinin geniş bir zamana yayılması ile dinlemenin çeşitli süreçlere ve aşamalara ayrılmasındandır. Etkileşimsel olması ise dinlemenin konuşmacı, konuşmacının aktardığı bilgiler ve dinleme ortamı içinde yapılmasıdır. Böylece dinleme çeşitli bilgilerin öğrenildiği, becerilerin geliştirildiği karmaşık bir süreç olmaktadır (Güneş, 2007). Anlama sürecinde dinleyici, alınan bilgileri zihinsel işleminden geçirir. Dinleyici etkin olarak bilgiyi seçer ve organize eder. Seçme ve organize etme sürecinde bilginin niteliği ve dinleyiciyle ilgisi önemli iki unsurdur (Akyol, 2006). Bireylerin birbirini dinleme nedenlerini Mackay (1997);

- * *Bilgilenmek,*
- * *Eleştiri almak,*
- * *Bir başkasının öyküsüne katılmak,*
- * *Diğerlerinin deneyimlerinden ve anlayışlarından faydalanmak,*
- * *Bir konuya hâkim olmak,*
- * *Yeni ufuklar açmak,*
- * *Diğerlerini değerlendirmek ve sayı göstermek olarak ifade etmektedir.*

Hangi nedenle dinleme faaliyetini gerçekleştirirse gerçekleştirsin birey, dinleme becerisini fark etmeden kazanmakta ve kullanmaktadır. İnsan, “bebeklik çağında özellikle kendine yapılan seslenmeler dışında bilinçli bir dinleme becerisine sahip değildir. Böyle olmakla birlikte bazı sesleri de dinleyebilir. Çocukluk evresinde çocuk dinlemeye dikkat kesildiği bir anda dışarıdan gelen ses, ışık, hareket gibi uyarıcıların etkisiyle dinlemeden hemen vazgeçebilir. Dinlerken kendi düşüncelerini ifade etme konusunda da son derece sabırsızdır. Büyüdükçe kendi deneyimleriyle dinledikleri arasında ilgi kurmaya ve konuşmalara katılmaya başlar. Çocuğun dinleme becerisindeki bu gelişme ve algılama gücü on beş / on altı yaşına kadar devam eder (Özbay, 2009:70).” Bu ifadeler, dinlemenin edinilmiş ve geliştirilemeyen bir beceri olduğu yönündeki yanlış kanıların aksine dinlemenin geliştirilebilir bir beceri olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Dinleme de diğer beceriler gibi öğrenilir ve öğretilir. Özdemir (1987), dinlemeyi kulak yoluyla okuma şeklinde nitelemektedir. Bu niteleme gösteriyor ki okuma becerisi zamanla ve eğitimle nasıl geliştirilebiliyorsa dinleme de eğitimle geliştirilebilir.

İnsan hayatının büyük bir kısmını harcadığı dinleme, sahip olunan en önemli ve temel beceri olmakla birlikte en az tanınan ve en az eğitim gerektiren beceri olarak görülmektedir. Birey, dinleme becerisini, kimsenin yardımı olmadan edinmektedir. Bu nedenle dinleme ile işitme kavramları birbirine karıştırılmaktadır. Ergin (1995), işitmeyi fizyolojik, dinlemeyi ise psikolojik olarak değerlendirmektedir. Fizyolojik olarak işitme; ses dalgalarının dış kulaktan kulak zarına iletildiği orta kulakta mekanik titreşimlere; iç kulakta da beyne giden sinir akımlarına dönüştüğü bir süreçtir. Dinleme adı verilen psikolojik süreç de bireyin sesler ile konuşma örüntülerinin farkında olmasıyla ve onlara dikkatini vermesiyle başlar. Belli işitsel işaretleri tanıması ve hatırlamasıyla sürer ve anlamlandırmasıyla son bulur. Yani işitilen her seste dinleme yoktur fakat dinlenen her seste işitme vardır.

Bireylerin, işitme ve dinlemeyi aynı olgu sanmaları ve dinlemeyi doğal bir süreç olarak değerlendirmeleri sebebiyle dinlemede başarılı olunamamaktadır (Akçataş, 2001). Oysaki dinlediklerini tam ve doğru olarak anlama becerisine sahip bir insanın bu

özelliği, onun kişilik gelişiminde etkilidir. İnsanın etkin bir dinleme becerisine sahip olması; onun verimli bir şekilde hayata katılmasını, diğer insanlarla sağlıklı sosyal ilişkiler kurmasını, doğru düşünmesini, çevresini, olayları, hayatı doğru algılamasını, kendini tanımasını ve sağlam bir özgüvene sahip olmasını sağlar (İzin, 2005). Normal şartlarda dinleme eğitimi (terbiyesi) almamış bir insan dinlediği şeylerin ancak dörtte birini hatırlayabilir. Dinleme ile duygu ve heyecan faktörünün birlikteliği de eksik ya da yanlış anlamamanın temelidir. Bu iki faktör genellikle eksik dinlemenin nedenlerindendir (Yalçın, 2002). Eksik dinlemenin sonuçları ise şu şekilde sıralanabilir:

- * *Konuşan, dinleyicinin ilgisizliği karşısında konuşma isteğini kaybeder. Dikkati çekmek için sesinin tonunu yükseltir. Bu çaba konuşmacıyı yorar.*
- * *Dinleyici, konuşanın amacını anlayamaz. Bilgileri, yanlış ya da eksik edinir.*
- * *Kötü dinleme sonucu yanlış ya da eksik bilgiler, davranışlarda da hatalara neden olur.*
- * *Konuşmayı dinlemek istemeyen, başka uğraşlar içine girer. Bu da düzen ve gürültü sorununa yol açar.*
- * *Kötü dinleme, ana dili yeteneklerinin gelişmesini engeller (Göğüş, 1978).*

Robertson (2004), insanların yeterli dinleme verimliliğine sahip olmadığını belirtmektedir. Dinleme verimliliğinin artırılması için gerekli çabanın gösterilmesi gerekir. Dinlemenin doğuştan getirilen ve belirli bir eğitim gerektirmeyen bir beceri olarak ele alınması, dinleme verimliliğini düşüren ana etmen olarak düşünülebilir. Başarılı bir iletişim için gerekli olan “*anlayabilmek için dinleme*”, kişinin rastlantılara bağlı olarak kendi kendini eğitmesine bırakılmaktadır. Kimi bireyler, dinleme becerisinde yeteneklerinin yardımıyla başarılı olurken kimilerinin iyi bir dinleyici olabilmek için bilinçli bir çaba harcaması ve yeni beceriler geliştirmesi gerekir. Bu da ancak sistemli bir eğitimle mümkün görünmektedir. Dolayısıyla doğum öncesi bir dönemi içeren dinleme becerisinin eğitime yönelik ilk çalışmaların ailede başlaması gerektiği söylenebilir.

Sosyal hayatta konuşma, okuma ve yazma ne kadar önemliyse dinleme de o kadar önemli ve gerekli bir beceridir. Toplumsal ilişkilerin büyük bir kısmı, anlatma ile dinlemeye dayanır. Dinleme bilgi edinmenin, öğrenmenin, anlamamanın başlıca yollarından biridir. Birey evde, okulda, çarşıda, pazarda dinleme faaliyetiyle iç içedir. Diğer taraftan kültürel hayatın bazı yanları tek taraflı olarak dinlemeyle ilgilidir. Radyo ve televizyon programlarının, tiyatroların, konferansların, konserlerin dinlenmesi ve seyredilmesi çağımız insanların vazgeçemeyeceği faaliyetler arasındandır (Özbay, 2001). Günümüzde dinleme gerektiren etkinlikler, teknoloji ve bilim sayesinde o ka-

dar çoğalmıştır ki bireyler, dinlemeye ayrılacak zamanda seçici ya da eleştirel dinleme yapmak zorunda kalmaktadır, denilebilir.

Dinlemenin her an çevrede olanları anlamlandırmak için kullanılan yeteneklerden biri olduğunu belirten Temur (2001); elektronik iletişim, bilgisayar teknolojisi ve görsel medya ne kadar hızla gelişirse gelişsin dil becerilerinin özellikle de dinlemenin, iletişim becerilerinin temeli olma özelliğini kaybetmeyeceğini vurgulamaktadır. Bu durum, dil becerilerinin yaşam alanlarında kullanımına ayrılan zamanların tespiti-ne yönelik yapılan araştırmalarda da kendini göstermektedir. Bu araştırmalarda hem okul ortamında hem de gündelik hayatta en fazla dinlemenin kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır (Göğüş, 1978; Burley, 1999; Cihangir, 2004; Robertson, 2004). Dinlemenin olmadığı bir iletişim sürecinden bahsedilemeyeceği için bu durumun şaşırtıcı bir sonuç olmadığı söylenebilir.

Etkili bir iletişim için çocuğun dinlemeyi öğrenmesi, etkin dinleme yeteneği ve alışkanlığı kazanması gerekir. Çünkü dinleme, iletişim sürecinin önemli bir yönünü oluşturmaktadır. Bu becerinin okul çağına kadar geliştirilmesi için aileye büyük sorumluluklar düşmektedir. Dinleme becerisi yeteri kadar gelişmemiş bir çocuğun gerek okul gerekse toplum hayatında başarılı olması beklenemez. Özbay (2010), iki ila altı yaş aralığının dil gelişiminin en yoğun dönemi olduğuna vurgu yaparak çocuk için en etkili eğitim ortamının aile olduğunu ifade etmektedir.

2. DİNLEME BECERİSİNİN GELİŞTİRİLMESİNDE AİLENİN ROLÜ

Dinleme, dil gelişiminde ve bilişsel gelişimde çocuğa temel kazandırmakta ayrıca öğrenmelerinin edinilmesinde, düzenlenmesinde ve yaşamda sağlıklı iletişim becerileri geliştirmede hayat boyu önemli rol oynamaktadır. İlköğretim çağına kadarki anlamların ve eğitsel çalışmaların çoğu dinlemeye dayanır. Bununla birlikte çocuk, ana dili ediniminde kelimeleri doğru telaffuz etmeyi ve doğru kullanmayı dinleme aracılığıyla öğrenir (Yıldız, 2006). Bu da Mackay (1997)'ın da belirttiği gibi dil becerilerinden konuşmayı ve diğer becerileri öğrenmenin yolunun dinleme faaliyetinden geçtiği anlamına gelmektedir.

Annenin kalp atışlarını işiterek başlayan dinleme süreci, doğa ve yaşamdaki farklı sesleri duyup tanıyarak devam eder. Bu süreçte sesleri işitme ve dinleme yani anlamlandırma arasında fark vardır. Dinleme, kişinin tercihi-ne bağlı olarak anlayabilme ve söz konusu uyarana karşı tepkide bulunabilme etkinliğidir. Dinleme için gerekli olan şartlardan ilki, çocuğun işitme fonksiyonunda herhangi bir yetersizliğin olmamasıdır. Elbette ki işitme, dinlediğini anlayabilmek için tek başına yeterli değildir fakat dinlemenin meydana gelebilmesi için ilk adımdır. Herhangi bir işitme problemi yaşayan çocuk, dinlediğini anlama, hatırlama ve kullanmada zorluk çekmekte; bireyler arası iletişimde problem yaşamaktadır. İşitme duyusundaki yetersizlikler dinlemeyi doğrudan etkilemekte ve dinleme yoluyla edinilen bilgiyi sınırlamaktadır. Ailelerin

bu noktada yapacağı, çocuklarının herhangi bir işitme problemi yaşayıp yaşamadığını tespit etmek böyle bir durum varsa uzman yardımı alarak becerinin gelişmesinin önünü açmaktır.

Dinlemenin gerçekleşmesini sağlayan zihinsel unsurların başında ise zekâ gelmektedir. Özbay (2005)'a göre dinlenen bilginin algılanması, yorumlanması, geri bildirimde bulunulması ve bilginin eleştirilebilmesi zekânın işleyişine bağlıdır. Aynı zamanda hafızanın kuvvetli olması ve kelime hazinesi bakımından yeterli olunması da zihinsel açıdan gereklidir. Aileler çocuklarının hafızalarını geliştirmeye yönelik oyunlar ya da etkinliklerden yararlanarak çocukların dikkat süresini uzatabilir böylece çocuk, bir dinleme sürecinde dikkatini uzun süre dinlediği materyale yönlendirir.

“İletişim sürecinde işitilen sesleri anlamlandırma ve bu anlamlandırma sonucunda bir tepkide bulunma” olarak nitelenen dinleme, karşı tarafı edilgen bir yapıda izleme değil iletişimin tam olarak gerçekleşmesi için iletiyi almak ve yorumlamak için çaba sarf etmektir. Bunun bilincinde olan aileler çocuklarının kendilerine ya da dinlenen materyale uygun olarak dinleme sürecinin sonucunda anlamlandırmanın olup olmadığı konusunda çocuklarını kontrol etmelidirler. “Baş sallama” hareketi ya da “hı, hı...” şeklinde onay anlamında çıkarılan sesler ile yetinmemelidirler.

Dinleme eğitimi ailede başlamaktadır. Birey okul öncesine ait bütün bilgi, duygu ve düşünce evrenini dinleme yolu ile oluşturur (Sever, 2000). Bu dönemde kazanılan bilgilerin kalıcılığı ve etkililiği düşünüldüğünde dinlemenin çocuk hayatındaki önemi daha iyi kavranabilir. Bu aşamada en önemli görev, aileye düşer. Ailede verilen eğitim, çocukların dinleme yeteneklerinin gelişmesini etkiler. Kendi konuşması dinlenmişse, masal dinlemeye, yönerge dinleyip iş yapmaya, soru sorup yanıt almaya alışkınsa, kendisine iyi davranılmışsa, çocuk okula dinlemeyi öğrenmiş olarak gelir (Göğüş, 1978). Başka bir ifadeyle aile, çocuğu dinlemiş ve bunu davranışlarıyla göstermiş ise ailenin dinleme becerisinin gelişimi bakımından çocuğuna iyi bir model olduğu dile getirilebilir.

Anne babalar, kreş, yuva ve anaokullarında öğretmenler, çocuklara dinleme alışkanlığı kazandırmaya çalışırlar. Ancak okul öncesi dönemde dinleme eylemi, kendiliğinden ve bilinçsiz bir şekilde gerçekleşir. Bu dönemde birey neyi, niçin, nasıl ve ne ölçüde dinlemesi gerektiğini bilemez. Bu kazanımların küçük yaşta bilinçli hâle getirilebilmesi ailede verilen eğitime bağlıdır. Masal-tekerleme, bilmece dinleyerek büyüyen çocukların dinleme becerisinin etkin bir biçimde gelişeceği söylenebilir. Aynı zamanda bu tür metin çalışmaları, dinlediğini anlama hızını artırmak amacıyla da kullanılabilir. Yapılan araştırma sonuçlarına göre sesler, ses grupları anlam bütünlüğü içinde beyne girer ve yorumlanır. Yorumlarken anlam grubunun öncesiyle sonrası arasında ilişki kurulur. Gelecek anlam grupları da çağrışım yoluyla anlaşılır. Kısaca beyin, dinlemeyi anlam gruplarını algılamak ve anlamak biçiminde gerçekleştirir. Bir

anlam grubunu ileri ya da geriye doğru tahmin edebilir (Yalçın, 2002). Beynin bu anlamda daha hızlı çalışabilmesi için metne dayalı dinleme etkinliklerinin sürekli yapılması gereklidir. Dinleme hızı artmış bir çocuğun, dinleme alışkanlığı kazanmış olduğu ifade edilebilir.

Oğuzkan (1965), dinleme eğitiminin faydalı olabilmesi ve amaca ulaşabilmesi için dinleme becerisinin geliştirilmesine yönelik verilen eğitimin küçük yaşlardan itibaren başlaması gerektiğini vurgulamaktadır. Küçük yaşlardan itibaren çocuğun dinleme becerisinin gelişmesi başlıca şu aşamalardan oluşmaktadır:

- * *Çocuk özellikle kendisine yapılan seslenmeler dışında bilinçli olarak dinleme becerisine sahip değildir. Sadece bazı belirgin sesleri dinler.*
- * *Başlangıçta çocuğun dinlemek için dikkat kesildiği bir anda dışarıdan gelen ses, ışık, hareket vb. davranışlarla dinlemekten kolayca vazgeçer.*
- * *Dinlerken kendi düşüncelerini ifade etmek konusunda sabırsızlanır. Söylenenlerden çok kendisiyle ilgilenir.*
- * *Dinledikleri ile kendi deneyimleri arasında çağrışım yoluyla ilgi kurar ve konuşmaya katılır.*
- * *Bu aşamada çocuk, dinleme sürecinde soru ve yorumlarla aktif hâle gelir.*
- * *Duygular, zihinsel faaliyetler ve önceki bilgiler de dinleme sırası ve sonrası uygulamalara katılır (Stricland'den Akt.: Yalçın, 2002).*

Çocuklar dinleme sürecine etkin olarak katılmalı ve dinleme sürecinde aktif rol almalıdırlar. Çocuk pasif bir dinleyici olursa dinleme önce seçerek dinlemeye ve en sonunda da anlatılanları önemsememeye dönüşür (Umagan, 2007). Bu yüzden çocuklar dinleme sürecinin bir parçası olmalı ve sürece aktif olarak katılmalıdır. Dinleme eğitiminde çocuğun aktif hâle gelebilmesi için aile, çocuğa rehberlik etmelidir. Bu rehberlik sürecinde anne ve baba iyi birer dinleyici olmalıdır. Ailelerin, baskıcı bir ortamda çocukları ses çıkarmadan dinleme etkinliğine katmaları dinleme sürecini etkisiz kılmakta, aynı zamanda öğrencilerin dinlemede olumsuz bir tutum sergilemelerine yol açmaktadır.

İletişimin karşılıklı olabilmesi için etkin dinlemek gerekmektedir. Konuşurken karşıdakinin tepkilerini izlemek, bazen konuşmayı keserek karşıdakine konuşma olanağı vermek, konuşma bitmeden söze başlamamak, yargılamadan dinlemek, konuşana bakmak, dinlediğini belirten kısa sorular sormak başarılı iletişimin anahtarları arasında yer almaktadır. Aile içi iletişimde etkin dinlemek için anne babaların çocuklarının söylediklerini duymak istemeleri gerekmektedir. Bunun için de çocuğa gerekli zaman ayrılmalıdır. Yeterince dinlenen çocuk da benzer şekilde davranabilmektedir. Bu şe-

kilde yetişen bir çocuğun dinleme becerisini etkin bir şekilde kullanabileceği söylenebilir. Kadioğlu (2004)'na göre anne ve baba çocuklarıyla iletişim kurarken karşılıklı anlaşma sağlamada, duygu ve düşünce alışverişinde dinlemeyi bilmek zorundadır. Çocuğu anlamak için iyi bir gözlemci olmak gerekmektedir ancak iyi bir dinleyici olmadan da anlamak mümkün olmamaktadır. Aile çocuğunu dinlerken onun sözünü kesmeden, her sözüne karşı gelmeden, anlayışlı bir tavır takınırsa çocuğuna konuşan kişiye karşı nasıl saygı gösterilmesi gerektiğini de öğretmiş olmaktadır. Çocuktan gelen mesajları, anlamak amacıyla dinlemek, ön yargıların ötesine çıkmak, söylemek istediklerini anlayarak dinleme işlemini sürdürmek gerekmektedir.

Annelerin, çocuklarıyla iletişimleri sırasında, kendi konuşmalarını çocuğun öğrenme biçimine ve anlama düzeyine göre düzenledikleri ifade edilmektedir (Özcan Eroğlu, 1998). Örneğin; anneler bebekleriyle konuşurken söyledikleri nesneyi göstererek konuşmalarını daha vurgulu ve anlamlı hâle getirmeye çalışırlar, çocuklarıyla yüksek perdede, vurgulu, basit cümleler kurarak ve hece ve sözcükleri tekrarlayarak konuşurlar (Çakır, 2000). Çocuklarının konuşma becerisinin gelişmesi için bu derece hassasiyet gösteren ailelerin dinleme becerisinin gelişimi için de aynı önemi göstermeleri gerekir. Konuşmanın sağlıklı bir iletişime dönüşebilmesi için etkin bir dinleme olmasıdır.

Dinleme etkinliğinin sağlıklı bir şekilde gerçekleşebilmesi için amaca uygun dinleme türü belirlenmelidir. Örneğin çocuğun bir masalı dinlerken kullanılacağı dinleme türü ile anne babasını dinlerken kullandığı dinleme türü birbirinden farklılık gösterecektir. Ailenin böyle bir durumda her şeyden önce eğitimini vermesi gereken husus, çocuğun “dinlemenin bir amaç doğrultusunda” gerçekleştirildiğini fark etmesini sağlamaktır.

Yalçın (2002), iletişimde karşılaşılan güçlüklerin başında doğru dinleme alışkanlığının kazanılmamasının geldiğini ifade etmektedir. Bu alışkanlığın kazandırılmasında ailenin önemli bir paya sahip olduğu belirtilmektedir (Calp, 2005). Bu nedenle ailede verilecek dinleme eğitiminin, bireyin yaşam boyu kullanacağı dinleme becerilerinin temeli olduğu söylenebilir. Ayrıca bireyin sahip olduğu dinleme becerisi, düşünce gelişimine etki eder. Bütün dinlemeler, dinlenen şeyi insanın kendisine açıklamasından oluşmaktadır. Konuşmacının söyledikleri, dinleyici tarafından kendi cümleleri ve yorumlarıyla kaydedilmektedir. Bir bakıma dinleme, düşünme faaliyetini artırmaktadır (İzin, 2005). Düşünme gücü artmış, dinleme becerisi gelişmiş bir çocuğun ise toplumda geri planda kalması mümkün gözükmemektedir. Bu özelliklere sahip birey, kendini ifade eden ve ifade edilenleri de anlayan bir konumdadır. Dinlemenin eğitim gerektiren bir süreç olduğu unutulmamalı ve bu becerinin eğitim gereksinimi küçük yaşlardan itibaren karşılanmaya başlanmalıdır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Aile kurumunun temel işlevleri arasında çocukların bakımı ve toplumsal çevreye uyumu yer almaktadır. Çocuklar ilk çocukluklarının neredeyse tamamını aile içinde yaşarlar. Aile, bütün dünyada uyum bakımından birinci sırayı oluşturmaktadır. İçten sevgiye dayanan ilişkiler, çocuğun gelişimini ve eğitimi sağlarken aynı zamanda çocuğun anne ve babasından alışkanlıklar edinmesini kolaylaştırmaktadır (Ozankaya, 1991). Bu alışkanlıkların başında etkin dinleme becerisi gelmektedir. Bu beceri, çocuğun toplumla iletişim kurmasını ve sosyalleşmesini sağlamaktadır.

Çocukların, kendilerine güvenen, kendiyi ve çevresiyle sağlam ilişkiler kuran bireyler olarak yetişebilmesi için ailede dinleme becerisinin eğitime yönelik gereken önem verilmalıdır. Dinlemenin geliştirilebilir bir beceri olduğu akıldan çıkarılmamalıdır. Beceriye geliştirmek için yapılan etkinlikler ya da oynanan oyunlar, çocuğun günlük hayatta dinlemeye ihtiyaç duyduğu ortamlardan hareketle sunulmalıdır.

Dilin kalıplaşmış ifadeleri (atasözleri, deyimler gibi) içerisinde dinlemenin gerekliliği ve önemine dikkat çekilse de anne ve babalar, artık geleneksel çocuk yetiştirme yöntemlerinin birtakım yetersizliklerinin bilincindedirler. Bu durum anne babaları “en sağlıklı eğitim koşulları” konusunda bir arayışa itmektedir (Öztop vd., 1996). Anne babalar, çocuklarını en iyi şekilde nasıl yetiştirecekleri konusunda kararsız kalmakta ve ana baba eğitimi zorunlu hâle gelmektedir (Cruse vd., 1981). Ana baba eğitiminde üzerinde hassasiyetle durulması gereken nokta; çocuğun bütün öğrenmelerinin temelini oluşturacak, iletişim becerilerini geliştirecek dinleme eğitime gerekli önemin verilmesi olmalıdır.

Çocuk merkezli anne baba eğitim programına katılmış olan ailelerin çocuklarının zihinsel yetenekleri, bilişsel, sosyal, duygusal, dil, psikomotor, kişilik gelişimi açısından evde bakılan, ailesi eğitim görmemiş çocuklardan anlamlı biçimde daha iyi performans gösterdikleri, sonraki yıllarda okul başarıları üzerinde olumlu etkileri olduğu ve eğitim programlarından daha iyi yararlandıkları, okula uyum ve benlik kavramı gelişimlerinin daha iyi olduğu görülmektedir (Seçkin ve Koç, 1997; Kağıtçıbaşı, 1990). Bu nedenle aile eğitim programlarında yürütülen eğitim faaliyetlerinin dil becerilerini de kapsayacak nitelikte şekillendirilmesi gerekmektedir.

Çocuğun dinleme becerisinin gelişmesinde aile bireylerine yönelik öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- * *Dinleme ile işitmenin aynı kavram olmadığı, çocuklara sezdirilmelidir.*
- * *Çocuğun kendi dinleme sürecini fark etmesi sağlanmalıdır.*
- * *Dinleme sürecinde çocuğun dikkat süresinin artırılması için hafızayı güçlendirecek oyunlar ya da etkinlikler düzenlenmelidir.*

- * Çocuğun “dinleme ilgisi” belirlenmeli ve ona yönelik dinleme materyalleri kullanılmalıdır.
- * Çocuğa, dinlenen materyale yönelik sorular sorularak dinlemenin gerçekleşme düzeyi kontrol edilmelidir.
- * Aile üyeleri, çocuğun sorduğu soruları cevapsız bırakmamalıdır.
- * Anne ve baba, çocuğa etkin bir dinleme ya da dinleyici modeli sunmalıdır.
- * Ninni, masal, vb. gibi okul öncesi dönemde ana dilin zevkini ve estetiğini çocuğa kazandıracak edebî türler dinleme materyali olarak kullanılmalıdır.
- * Çocuk tiyatroları gibi dinleme/ izlemenin birlikte olacağı etkinliklerden yararlanılmalıdır.
- * Aile eğitim programlarında genelde dil özelde ise dinleme becerilerine yönelik verilen eğitimin etkililiği konusunda çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akçataş, A. (2001), “İletişim Eksiklikleri ve Dilin Kullanımı”, *Dil Dergisi*, (106), s. 61–66.
- Aksan, D. (1998), *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, TDK Yayınları, Ankara.
- Akyol, H. (2006), *Türkçe Öğretim Yöntemleri*, Kök Yayıncılık, Ankara.
- Burley- Allen, M. (1995), *Listening: The Forgotten Skill*, John Wily&Sons Inc, New York.
- Calp, M. (2005), *Özel Öğretim Alanı Olarak Türkçe Öğretimi*, Eğitim Kitabevi, Konya.
- Cihangir, Z. (2004), *Kişilerarası İletişimde Dinleme Becerisi*, Nobel Yayınevi, Ankara.
- CRASE, S. J., vd., (1981), “Parent Education Needs and Sources as Perceived by Parents”, *Home Economics Research Journal*, 9 (3), pp. 221-231.
- Çakır, N. (2000), Normal İşiten Bir Türk Anne ve İlköğretim Çağındaki İşitme Engelli Çocuğunun Yemek Hazırlama ve Yemek Yeme Etkinliği Esnasındaki Etkileşimlerinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Ergin, A. (1995), *Öğretim teknolojisi – İletişim*, PegemA Yayınları, Ankara.
- Göğüş, B. (1978), *Orta Dereceli Okullarımızda Türkçe ve Yazın Eğitimi*, Gül Yayınevi, Ankara.
- Güneş, F. (2007), *Türkçe Öğretimi ve Zihinsel Yapılandırma*, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Günkan, P. H. E. (2007), Ailenin İlköğretim Öğrencilerinin Eğitimi Üzerindeki Etki Düzeyinin Belirlenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Hildebrand, V. (1981), *Introduction to Early Childhood Education*, Macmillan, NewYork.

- İzin, N. (2005), *Dil Becerilerinin Gelişiminde Özgüven*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1990), "Çocuk Gelişiminde Erken Destek Projesi: Türkiye Örneği, Erken Çocukluk Eğitiminde Farklı Modeller Semineri", Editör: Sevda Berkman, Eylül 10-14, İstanbul, s. 41-59.
- Kadioğlu, Ö. T. (2004), *Çocuğumu Hayata Hazırlıyorum*, Damla Yayınları, İstanbul.
- Mackay, I. (1997), *Dinleme Becerisi* (Çev: Aksu Bora ve Onur Cançolak), İlkaynak Kültür ve Sanat Ürünleri, Ankara.
- Oğuzkan, A. (1965), "Dinlemesini Bilmek", *İlköğretim*, (31) 532.
- Okuturlar, M.H. (1966), "Çocuk Dilinin Gelişimi", *Pedagoji Cemiyeti Dergisi*, Dil Eğitimi Özel Sayısı, 2 (8), s. 516-526.
- Ozankaya, Ö. (1991), *Aile Kurumu*, Cem Yayınları, İstanbul.
- Özbay, M. (2010), *0-6 Yaş Grubu Çocuklarındaki Dil Gelişiminin Türkçe Öğretimi Açısından Önemi*, Türkçe Öğretimi Yazıları, Öncü Kitap, Ankara, s. 1-9.
- Özbay, M. (2009), *Anlama Teknikleri – II: Dinleme Eğitimi*, Öncü Kitap, Ankara.
- Özbay, M. (2006), *Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri II*, Öncü Kitap, Ankara.
- Özbay, M. (2005), *Bir Dil Becerisi Olarak Dinleme Eğitimi*, Öncü Kitap, Ankara.
- Özbay, M. (2001), "Türkçe Öğretiminde Dinleme Becerisini Geliştirme Yolları", *Türk Dili Dergisi*, (589), s. 9-15.
- Özcan Eroğlu, A. (1998), *Down Sendromlu Çocuk Anneleri ile Normal Gelişim Gösteren Çocuk Annelerinin Doğal Ortamda Günlük Rutinlerde Sözel İletişim Amaçlarının Betimlenmesi ve Karşılaştırılması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Özdemir, E. (1987), *İlkokul Öğretmenleri İçin Türkçe Öğretimi Kılavuzu*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul.
- Öztop, H. ve Telsiz, M. (1996), "Ana-Baba Eğitimi", *Yaşadıkça Eğitim*, (46), s. 4-7.
- Robertson, A. K. (2004), *Etkili Dinleme*, Hayat Yayınları, İstanbul.
- Seçkin, N. ve Koç, G. (1997), "Okul Öncesi Eğitimde Okul-Aile İşbirliği", *Yaşadıkça Eğitim*, (51), s. 5-10.
- Sever, S. (2000), *Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme*, Anı Yayınları, Ankara.
- Tekin, H. (1980), *Okuduğunu Anlama Gücü ile Yazılı Anlatım Becerisini Geliştirme Yönünden Okullarımızdaki Türkçe Öğretimi*, Mars Matbaası, Ankara.
- Temur, T. (2001), *Dinleme Becerisi, Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu 1-8*, Nobel Yayınları, Ankara.
- Tosunoğlu, M. (1999), *Kelime Servetinin Eğitim Öğretimdeki Yeri ve Önemi*, Millî Eğitim, (144).

- Umagan, S. (2007), **Dinleme, İlköğretimde Türkçe Öğretimi**, Editör: Ahmet Kırkkılıç ve Hayati Akyol, PegemA Yayıncılık, Ankara.
- Üstünoğlu, Ü. (1991), **Aile Eğitiminde Farklı Yaklaşımlar**, Aile Eğitimi, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, s. 80-89.
- Yalçın, A. (2002), **Türkçe Öğretim Yöntemleri Yeni Yaklaşımlar**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Yıldız, C. vd. (2006), **Yeni Öğretim Programına Göre Kuramdan Uygulamaya Türkçe Öğretimi**, PegemA Yayıncılık, Ankara.
- Yılmaz, T. (1974), **Dil Yapısının Okul Başarısındaki Rolü**, Atatürk Üniversitesi Yayını, Ankara.